

«ДУБЛІНЦІ» ДЖ. ДЖОЙСА У КРИТИЦІ 60 – 90-х рр.

Перші публікації окремих оповідань Джойса про Дублін і дублінців з'явилися у журналі Дж. Рассела (АЕ)* 1904 року. Журнал розповсюджувався переважно у провінції, серед читачів, далеких від новин літературного життя та нових віянь у середовищі молодих митців; тому оповідання не мали успіху. І через десять років, коли Грант Річардс погодився, наостаті, видати їх збіркою, розмови про неприпустимі сексуальні теми, про зневажання релігійних почуттів, про цинізм та «безсюжетність» не припинялися. Як бачимо, і план змісту, і план форми, — все було незвичним та здавалося неприпустимим.

Слава Джойса була пов'язана насамперед з «Уліссом». Її початок датується 20-ми роками. Вже перше паризьке видання, що вийшло з друку 2 лютого 1922 р., в день сорокаріччя Джойса, супроводжувалося висловлюваннями відомих літераторів і митців, у яких йому було дано високу оцінку: «чудово, жваво, людяно» (Валері Лярбо), «мистецтво флорберівського рівня» (Езра Паунд), «вражаюче явище» (Арнольд Беннет), «надзвичайна поетична сила» (Едмунд Вілсон). Річард М. Кейн, що йому видавець Джойса Сільвія Біч передала буклети з цією оцінкою, та їх урядники Гарріет Вівер розповідають, що вибрати цитати допомагав сам Джойс і що він не менш ретельно добивав негативні відгуки: «жахлива трагедія», «неможливо читати та небажано цитувати», «нісенітниця», «доволі, щоб занудило навіть готтентота»¹. Мудрість Джойса-митця та критика виявилася у створенні цієї своєрідної критичної композиції: зіткнення протилежних поглядів, крайнощі, надмірний осуд говорять про високий ступінь оригінальності твору, свідчать про початок слави та передвіщують її тривалість.

Інша справа — доля «Дублінців» у критиці. Їх зустріли нерозуміння та мовчанка, і вони довгий час залишалися у затінку «Улісса». Перше визнання прийшло лише наприкінці життя Джойса і вже після його смерті, коли почалися серйозні дослідження його творчості та зросла його репутація як письменника етапного, який вплинув на світовий рівень художньої прози. Початок цьому процесу було покладено монографіями Гаррі Левіна (1941), Річарда Елмана (1959), В. Й. Тіндалла (1959), які мали на меті створити якомога більший і повніший опис життєвого і творчого шляху письменника та допомогти читачеві зрозуміти створену ним нову словесно-образну систему².

Але це не були дослідження, спеціально присвячені новелістиці Джойса. Перша така робота з'явилася 1963 р.: книга Френка О'Коннора «Самотній голос», в якій «Дублінці» розглядалися як ціле, як продумана композиція, що створює нові змістові перспективи для кожного оповідання (яке водночас не втрачає своєї самоцінності). На думку О'Коннора, перші три оповідання, — це ескізи або нариси (sketches) автобіографічного матеріалу. Центральна частина книжки — «жорстокі та суворі натуралістичні оповідання про життя дублінського середнього класу». Цей центральний розділ складається з двох частин: перша з них — це іроїкомічна розповідь, як в оповіданні «Two Gallants» («Два джентльмени»), друга ж будується на антитезах, контрастах та образних опозиціях — «Counterparts» («Двійники»). Фінальна група оповідань, на думку О'Коннора, — найгостріша за подіями. Це — найбільш зрілі та художньо досконалі оповідання, особливо «Grace» («Милість Бога») та «The Dead» («Мертві»), поезія їх відрізняють стилістична виразність та багата на символи презентація дійсності, яка показана у великій кількості перспектив; Джойс у цих оповіданнях досягнув, можливо, найвишого рівня, якого може досягти новеліст, коли створює «трагедію з полумиска з горохом та пляшки імбирного пива»³.

1969 р. був відзначений публікацією великої книги про «Дублінців» під редакцією Клайва Гарта; тут кожному оповіданню присвячено об'ємне дослідження. Це видання зібрало літературознавчих різної орієнтації — від тих, хто досліджує формальні структури, стильові новації і від «прочитання» поетики йде до змістового багатства тексту (Дж. С. Атертон, Р. Скоулз, Р. М. Кейн), до тих, хто зупиняється переважно на соціально-критичних і політичних аспектах (Дж. В. Коррінгтон, М. Годгарт)⁴.

Окреслюються дискусійні теми, пов'язані із структурою та семантикою «Дублінців», їхньою взаємодією та можливостями читачського сприйняття. Одна з найактивніших обговорюваних тем — проблема взаємодії частин і цілого: чи є книжка «Дублінці» дійсно продуманою та цілісною структурою, в якій мірі зміст кожного оповідання залежить від цілого, наскільки сусідство, взаємовплив «за суміжністю» є носієм змісту, чи залежить цей зміст від задуму автора або «вписується» в текст самим читачем? Спробу сказати нове сло-

* Свій псевдонім Рассел створив з початкових літер грецького слова aeon (в англійській транскрипції) — століття, життя, вічність; тому написання цього псевдоніма А. Е., яке зустрічається в деяких джерелах, є неправильним.

на ці важливі теми здійснив Колін Мак-Кейб у монографії «Джеймс Джойс і революція слова» (1979). На відміну від більшості своїх попередників, які доводять, що «Джойс задумав «Дублінців» як збірку, і кожне оповідання має читатися у співвідношенні з іншими», — якщо вдатися до формули з новітньої критичної праці, цікавої ще й тим, що її пропонують студентам як посібник і вона, отже, містить усталені, апробовані критикою судження⁵, — Мак-Кейб доводить, що в «Дублінцях» нема єдиного всеохопного плану і нема загального роз'яснення, яке могло б детермінувати зміст кожного з оповідань. Тим більш неприпустимо, вважає критик, видобувати розуміння змісту із самого місця оповідання у збірці. На його думку, кожне з оповідань є змішаною, «гібридною» розповіддю, де поєднано різні стилі, «точки зору», нарративні і мовні форми, що й створює можливість для різного прочитання. Таким чином, загальне трактування оповідань у Мак-Кейба тяжіє до концепції «відкритого твору», як модерністської художньої форми, яка розрахована на множинність інтерпретацій⁶. Теорія «відкритого твору», створена славнозвісним Умберто Еко та популярна у 1960 — 70-х рр., на наш погляд, вплинула на це дослідження не менше, ніж сам Джойс.

Велику кількість критичних праць про «Дублінців» у 1980 — 90-х рр. написано з позицій відродженого інтересу до соціології літератури. Це книжки Д. Манган'елло «Політика у Джойса» (1980), С. Генке «Джойс та фемінізм» (1984), Е. Нолан «Дж. Джойс та націоналізм» (1995), В. Ченга «Джойс, раса та Імперія» (1995). В цих працях подано інтерпретацію оповідань стосовно реального політичного і соціального контексту, а також значних соціологічних і гуманітарних теорій і рухів — таких, як марксизм, імперіалістична доктрина, фрейдизм, фемінізм. На цьому фоні вирізняються праці, які, не виходячи з кола даної проблематики, залишаються вірними принципу прочитання форми та внутрішньолітературних зіставлень — статті А. А. Мюніх⁷ та К. Фроула⁸ у збірці 1988 р.

Інша прикмета 1980 — 1990-х рр. — розквіт постмодерністської критики Джойса та модернізму в цілому і підхід до прози Джойса з мірками категорій, розроблених постструктуралістами як універсальні оцінки літератури. У статтях про «Дублінців» В. Джонсена (1982) і Дж. Мак-Гагерна (1990) процес створення оповідань та формування цілісності книжки розглядається як постійна деконструкція і декомпозиція: зруйнування колишнього власного стилю та класичних стильових систем і систем поетики заради дедалі точнішого фокусування «дзеркала Ірландії». Остання частина цієї фрази — наша спроба узагальнити висунуте в цих статтях ставлення до класики: немає спроби перетворити її в «чорний фон» для новатора Джойса; саме концепцію «деконструкції» потрактовано як нову спробу відтворення діалектики стильового розвитку літератури^{9,10}.

Автори постструктуралістичної монографії про модернізм, відомі теоретики Д. Фоккема і Е. Ібш¹¹, розглядають мистецтво творців модерністської прози «пліну свідомості» як постійну автономізацію. Їхній аналіз «Дублінців» (і тут є закономірним виділення «Нещасливого випадку» та «Мертвих» як вершини збірки) може привести сьогоднішнього читача до висновку, тим більш актуального, що у Джойсі дедалі частіше вбачають і пророка майбутнього постмодернізму. Хоч би якою була «гра», пародійність, травестійність, комічне перевертання світу у Джойса — цією «грою», створенням літератури із самої літератури для нього ніщо не вичерпується. Його мета, як і мета В. Вульфа, Д. Г. Лоуренса та інших класиків англійського модернізму — створення літератури із життя та заради життя; для них важливість мистецтва як діяльності, що цілком захоплює людину, саме в цьому й полягає.

ПРИМІТКИ

¹ R. M. Kain. Fifty Years of Joyce: 1934 — 1984 // Joyce's Ulysses: The Larger Perspective. — L., 1987. — P. 75 — 76.

² Levin H. J. Joyce: A Critical Introduction. — N. Y., 1941; Ellmann R. James Joyce. — Oxford University Press, 1959; Tyndall W. Y. A Reader's Guide to James Joyce. — L. — N. Y., 1959.

³ O'Connor F. The Lonely Voice. — Bantam, 1963. — P. 185 — 195.

⁴ J. Joyce's Dubliners: Critical Essays / ed. by C. Hart. — L., 1969.

⁵ Brannigan J. «Dubliners»: notes. — L., 1998. — P. 6.

⁶ MacCabe C. James Joyce and the Revolution of the Word. — L., 1979.

⁷ Munich A. A. «Dear Dead Woman», or Why Gabriel Conroy Reviews Robert Browning // New Alliances in Joyce Studies. — L., 1988. — P. 126 — 135.

⁸ Froula C. Gender and the Law of Genre: Joyce, Woolf, and the Autobiographical Artist-Novel. — Ibid., p. 155 — 165.

⁹ Johnsen W. Joyce's «Dubliners» and the futility of modernism // James Joyce & Modern Literature. — L., 1982. — P. 5 — 22.

¹⁰ McGahern J. Dubliners // James Joyce: The Artist and the Labyrinth. — L., 1990. — P. 63 — 73.

¹¹ Fokkema D., Ibsch E. Modernist Conjectures: A Mainstream in European Literature 1910 — 1940. — L., 1987.